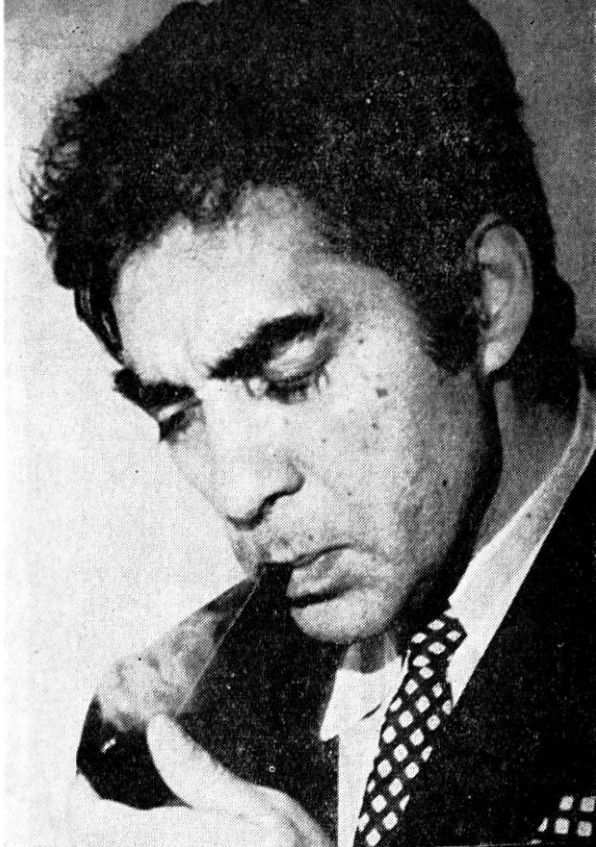

PAUL SAVA

de vorbă
cu

Alecu
Popovici

Paul Sava a jucat parcă mai puțin în ultimul timp. De ce? Ne propunem și noi să dezlegăm acest „mister“.

Actor foarte cunoscut, popular, chiar vedetă, fără să fi jucat prea multe roluri principale, Paul Sava își impune cu pregnanță statura sa miniaturală pe scenă, făcându-și din cuvânt, din mimică, un piedestal, pe care urcă pentru a-și etala rolurile, tipurile, personajele. Abordind genuri diferite, poate fi discret, subtil, comic, grotesc sau antipatic, servil, bonom sau perfid. E, deci, „actorul“ cu toate fașetele lui multicolore și cu patima incandescentă pentru scîndura scenei.

La Paul Sava plac, în afara celorlalte atribute ale talentului său, ochii și vocea. Sînt însemnele blazonului său artistic care fac memorabile multe din creațiile sale.

Actor al acestor noi decenii, Paul Sava a trăit o viață intensă și deloc neinteresantă. Drept care ne-am și propus s-o povestim...

...M-am născut la un 31 ianuarie din zodia Vărsătorului, într-o localitate de pe malul Siretului, în apele căruia m-am scăldat, unde străbunii mei au coborît probabil dintre mocanii Vrancei. Vrancea este azi numele județului care, în copilăria mea, se numea Putna.

Pe tata-moșu nu l-am apucat, dar pe bunica mea o țin minte ca pe o femeie aprigă, vădană de tină, a cărei dragoste pentru unicul copil, care era tata, n-a izbutit să-l strunească mai mult decît pînă la capătul gimnaziului. Îmi aduc aminte și azi de perfor-

manțele la care ajunsese, singură, la bătrînețe, în cunoașterea alfabetului.

Copilăria mi-am petrecut-o la Mărășești, printre minele rămase din timpul primului război mondial și nu o dată, în miez de vară, cite o bubuitură venită din șes unde arau oamenii, mă ducea, în țipetele femeilor, pînă la locul unde un colț de plug făcuse să explodeze un obuz rămas în pămînt, împurpurînd din nou țărîna cu singele victimelor tîrzii ale războiului.

Dromio din „Comedia erorilor” de Shakespeare

Tatăl meu a fost telegrafist la C.F.R., apoi funcționar. Propozițiunea care mi-a rămas de la el era asta: „Dragul tatei, trebuie să înveți carte că eu n-am nici o avere”.

Mama, absolută a unei școli profesionale, era casnică, dar cosea foarte frumos, desena, cînta minunat și avea un dar al povestirii cum rar am întîlnit. Fiind cea mai mare din vreo 14 frați, frumoasă, era autoritară și vrednică cum nu se mai poate, iar cînd spunea Plugușorul mă înfioram de plăcere și-mi veneau lacrimi în ochi de isprăvile pagnice ale aceluși Bădica Traian cu cal năzdrăvan, cu friu de mîtasă cît vița de groasă, cu potcoave de argint, care-s spornici la fugit. Ritmul de la început era lent ca să crească apoi, iar cînd ajungea la

Și-a strîns finii
Și vecinii

Și vre-o trei babe bătrîne
Care știu riindul la pîne
Și pe toți i-a dus
Și pe toți i-a pus
În bătaia vîntului
La strînsul pămîntului,

ritmul devenea vesel și scîndat de-mi venea să-l tot joc.

Poeziile lui Eminescu de la ea le-am auzit întîi și acesta a fost poetul pe care l-am cunoscut cel mai devreme.

Dascălul meu de la Focșani, domnul Traian Beleescu, mi l-a făcut cunoscut pe Jack London, în cele mai plăcute ore de lectură. Din compunerile elevilor săi a scris și o carte „Psihologia copilului de la oraș”, din care se desprinde dragostea de țară și sentimentul patriotic în care eram educați. Sub îndrumarea lui am apărut prima dată pe scenă în *Se face ziua* de Zaharia Bîrsan, «jucată de elevii clasei a IV-a pe scena Teatrului „Pastia” din localitate». Interpreții de atunci ai piesei sînt astăzi ingineri, doctori, profesori universitari; numai eu m-am ales actor.

În orașul în care fusese vameș Grigore Alexandrescu, unde mai plutea duhul lui Duiliu Zamfirescu, la liceul pe la care trecuse Simion Mehedinți, am făcut numai clasa I, căci în 1933 părinții mei, venind la București, m-au înscris la liceul Cantemir.

Materia pe care am îndrăgit-o în liceu și pe care o iubesc și azi este matematica. Cîntam la cor, neiertăți de profesorul Marcel Botez, jucam piese de teatru la sala „Dichiu” și nu o dată larma veselă, nestăpînită a clasei era curmată brusc de intrarea profesorului. În liniștea definitivă care se instala, cădea gravă întrebarea celui cu catalog: Ce-aveți azi de rîdeți așa? Dar răspunsul rămînea mut și colectiv. Cum i s-ar fi putut spune că „Petrescu făcea salturi mortale de pe catedră” și „Sava vă imita pe dumneavoastră”?

N-am fost un copil-minune și n-am visat teatru de cînd eram la grădiniță, așa cum, de obicei, declară actrițele cînd ajung celebre. Cred că această vocație se descoperă lent și eu de la ea putere, atunci cînd există și i se oferă condiții.

Din darul natural de imitație al copiilor, actorului îi rămîn mai tirziu și i se dezvoltă pînă la profesionalism spiritul de observație, care consolidează experiența de viață și capacitatea de a scoate din închipuire datele pe care rolurile i le pretind. După mine, a fi actor înseamnă a ști ce vrei să spui pe scenă și a putea să exprimi ceea ce vrei. Sînt două condiții sine qua non. Am cunoscut actori care posedau separat numai una dintre ele. Pot fi caracterizați de versul arghezian: „*Să vrei pîn-la nouă/Să poți pîn-la două*”. Din acele amintiri de copil știu precis că atunci cînd imitam un profesor trebuia să ofer un model fie de urmat fie de infirmat. Dincolo de satisfacția provocată de risul datorat asemănării cu personajul real, colegii mei de clasă rețineau critic calitățile

sau defectele distinsiilor nostri dascăli, pe care le subliniam spre caracterizare.

Mai tirziu, de la catedra de actorie a Institutului de teatru, unde am funcționat o vreme pe lângă maestrul Finteșteanu și Beate Fredanov, îmi aminteam în fața studenților de aceste lucruri, vorbindu-le despre sarcina personajului și mesaj.

După examenul de capacitate, am urmat liceul „Gh. Șineai”, unde mi-am dat și bacalaureatul. Un liceu strălucit, cu copii de muncitori de la Lemaitre și fii de țărani la internat, cu profesori cu nume sonore ca Nedioglu, Perianu, Halunga, Arbore sau poetul I. M. Rașcu, pe care l-am avut la română. Dacă limba română am învățat-o bine și frumos de la mama, tainele gramaticii, scrierea corectă, teoria literară, arta poetică, bagajul literar, cultura generală le datorez toate profesorilor acestora, dintre care lui I. M. Rașcu n-am să-i pot mulțumi niciodată cît se cuvine, altfel decît neuitîndu-l, pentru nota 1 pe care mi-a dat-o pentru o virgulă între subiect și predicat și pentru nota 10, cu care m-a gratificat la compuneri libere sau genurile literare. El este cel care pe texte de Caragiale, Delavrancea, Molière, Corneille, Racine sau Bernard Shaw ne-a învățat să analizăm o piesă de teatru. El este cel care ne punea notă pentru Homer, Cervantes, Boileau, Milton, Nicolae Filimon sau Ion Budai-Deleanu.

...Din 1933 pînă în '43 am văzut toate spectacolele Teatrului Național din București. A fost școala mea de teatru. Frecventam cinematografele — am făcut odată, de mult, socoteala că văzusem 2700 de filme — și prima dată, în preajma bacalaureatului, încălcînd regulamentul liceului, l-am văzut pe Tănase. N-am să-l uit pe acest mare artist popular despre care Păstorel Teodorescu scria că a inventat la București spectacolele de Broadway, înaintea americanilor.

Teatrul începuse să mă atragă mai mult decît se cuvenea pentru un tinăr căruia părinții îi hărăziseră meseria de inginer. Poetul și actorul Enil Botta îmi oferise prietenia lui, și ceasuri multe m-am bucurat stînd în preajmă-i, înfiorat de personalitatea sa.

...Vremurile însă se tulburau și lumea se îndrepta spre un cataclism. M-am înscris la Facultatea de matematică din București, unde am auzit cursurile unor profesori ca : Miron Nicolescu, Onicescu, Vrînceanu. Era frumos și captivant. Tata, cam supărat, mi-a păstrat, pînă tirziu, actele și diploma de bacalaureat, traduse în italianește, pentru a mă trimite la Livorno să fac ingineria navală. Tirziu de tot s-a împăcat cu ideea că m-am făcut actor — mai exact cînd, între pensionari, în loc să declare „am un băiat pe care-l cheamă Paul” spunea „eu sînt tatăl lui Paul Sava”.

Era război, așa că pe la sfîrșitul anului întîi mi-a venit „ordin de chemare”. Ca să scap de front, am dat examen la Școala de ofițeri de marină. Examenul era atît de greu încît acei care „cădeau” la Școala Navală puteau intra la Politehnică.

Cu Lucia Mara în „Puricele în ureche” de Feydeau

Cu Marcela Rusu în „Sfintul Mitică
Blajinu” de Aurel Baranga

Fusesem crescut la Mărășești. Toată copilăria mea am fost martor la urnările războiului. Am văzut cu ochii mei victime tirzii ale războiului. Și totuși, am ajuns la o școală militară mai puțin belicoasă: Școala de ofițeri de geniu. Am luat-o de la început cu învătătura, așa că am ajuns sublocotenent de transmisiuni în 1944. Am participat în Ungaria, la războiul anti-hitlerist cu batalionul 22 transmisiuni, și m-am întors de pe front decorat. Paralel cu școala de ofițeri mă înscrisesem și la drept (facultate la care dădusem chiar câteva examene) și la filozofie. Începusem să citesc mult, dar dezordonat, din toate domeniile: filozofie, drept, istorie, literatură, limbile franceză și italiană, și vechia mea pasiune, matematica. Și astăzi mai cumpăr și mai citesc cărți de teorie matematică, iar o problemă de geometrie mi se pare mai captivantă decât un film polițist.

...M-am întors în țară în 1945; mă întâlneam cu o nouă situație socială și politică.

Am cumpărat și am început să citesc „Capitalul” lui Marx.

Scăpasem cu viață din război, trebuia să-mi limpezesc propria existență. Trebuia să-mi găsească repede o meserie. Teatrul, numai teatrul. Peste ani, candidații la Institut îmi spuneau că vor să se facă actori „fiindcă le place meseria”. Eu, de-abia mai tirziu mi-am dat seama că acest sentiment trebuie să fie reciproc: trebuie să te placă și actoria pe tine. Cred că, atât cât am iubit teatrul, m-a iubit și el pe mine. Am reușit „dintr-un foc”, zgomotos. Am dat examen la Conservator, dar cursurile de actorie mi se păreau neinteresante și cronofage. Emil Botta m-a captivat ca actor și ca scriitor. Îi cunoșteam, în general, pe toți marii actori din București. Îi cunoșteam de pe scenele unde îi remarcasem eu. Mă sfiam să mă apropiez de ei. Nu le-am cerut niciodată autografe, dar am stat ore întregi pe cite un trotuar, să-i văd, venind sau plecând de la teatru. Unora le-am devenit coleg, mai tirziu, cu alții m-am împrietenit, confesându-le emoțiile de atunci. Nu pot să nu-l citez pe Fory Etterle. Eram un mare admirator al teatrului românesc, iar idolul meu era Băltășeanu, a cărui creație în Sbliț n-o voi uita niciodată.

...Nu mi-am pus problema dacă voi fi actor de dramă sau de comedie. Un anuț, citit în tramvai, m-a îndreptat spre Conservatorul muncitoresc OMEC, unde Lucia Demetrius preda „actoria”. M-am simțit foarte bine în noua mea clasă, pentru că aici făceam și jucam într-adevăr teatru. La sfârșit de an, am dat obișnuita producție, având coleg de promoție printre alții, pe Ludovic Antal. Imediat după examen, Dina Cocca și Ion Șabighian mi-au oferit să joc la teatrul pe care-l conduceau — „Teatrul nostru”, un rol bun în piesa *Mama de Țapek*, fiind, ca personaj, frate geamăn cu fostul meu lector de la Conservator, C. Bărbulescu. Știam toată piesa pe de rost, atitudine față de text pe care am recomandat-o apoi cu perseverență studenților. Un personaj într-o piesă este asemenea unui instrumentist într-o orchestră. El poate primi indicația compozitorului: „piano”, „fortissimo” etc., dar nu poate să-și dea seama ce înseamnă aceste nuanțe decât în context cu totul, cu întreaga partitură. Am descoperit acest adevăr jucând un rol mic — am jucat multe asemenea roluri, totodată foarte dificile, și mi-am dat seama că nu-i pot găsi ritmul, culoarea și intensitatea exactă decât în asemblul tonalității generale a piesei. (De altfel, acest lucru l-am verificat în lecturile mele despre pictură.) După primul rol au apărut și primele cronici: „o nouă stea pe firmamentul teatrului românesc”. Aceasta mi-a dat încredere. Apoi a apărut și o notiță: „așanumitul talent, e un fost ofițer”.

Am fost înlocuit în rol cu George Carabin, coleg de generație, cu care, ulterior, m-am reîntâlnit la Institut și în teatrul „Municipal”.

...În toamna anului 1947 am fost chemat de către Lucia Sturdza Bulandra, care m-a anunțat că va lua ființă un nou și important

teatrul, solicitându-mă să fac parte din colecție, am primit fericit. A urmat primul rol: William din *Cum vă place*. După acest rol, Lucia Sturdza Bulandra mi-a făcut un contract pe viață, în teatrul unde mă află și astăzi...

Întrearea mea la Teatrul Municipal a însemnat contactul meu cu o personalitate unică, așa cum era Lucia Sturdza Bulandra, cu niște mari actori și, mai ales, după lecturile făcute în domeniul ideologiei, filozofiei, economiei politice, socialismului, istoriei partidului — contactul direct cu o organizație de partid. Sint membru al partidului din 1968.

...Roluri? De la Minutka din *Învingătorii* lui Cîrskov sau Pîkalov din *Liubov Iarovata* de Treniev, la *Ciinele grădinarului*, la *Comedia erorilor* și la atâtea și atâtea alte roluri, pentru a nu uita faptul că am jucat în toate piesele Luciei Demetrius: *Cumpăna*, *Vadul nou*, *Oamenii de azi*, *Trei generații* etc.

Am început să fac asistență de regie, cu multă plăcere, chiar cu pasiune, ucenicînd pe lingă Ion Șabighian și mulți alții. Un rol deosebit pentru mine a fost cel din *Pădurea de Ostrovski*, unde jucam pe Scestlivțev. Era deosebit, pentru că îl aveam partener pe Emil Botta, pentru că jucam același rol cu Jules Cazaban, pentru că marele Maximilian a spus despre mine, în acest rol, vorbe deosebite de măgulitoare. N-am cerut niciodată un rol și nici nu voi cere. Poate de aceea, nici nu am jucat atît de mult. Dacă mă întrebați de unde vine relativa mea popularitate în fața publicului, o să vă răspund că radioul și televiziunea au contribuit în mod deosebit la aceasta. La radio am susținut rubrici importante, iar la televiziune celebrul „Dialog la distanță”, în care am avut microfonul la dispoziție pentru prima dată „pe viu”.

...Cîndva aveam și eu „rolul visat”. Dar după ce am fost într-o vacanță împreună cu un cunoscut, vîrstnic, mare actor comic, care declara că visul lui e ... Hamlet, am încetat să mai am și eu unul. Orice rol pe care-l fac bine îmi dă satisfacție deosebită. Am aceeași satisfacție pe care aș avea-o dacă, artist plastic fiind, aș face oale frumoase sau reușite statui ecvestre. E o satisfacție care nu se poate plăti nici cu aur.

...Da. Cred că există un stil al Teatrului „Lucia Sturdza Bulandra”. S-a discutat mult și adesea despre problema profilului și-mi dau seama cît este de dificil să dai o definiție. Cert este faptul că teatrul nostru păstrează suflul inițial al unei mari personalități — Lucia Sturdza Bulandra — care i-a dat ținută, inteligență, scîlpire și noblete, calități grefate pe tot ce a însemnat noua ființă intelectuală a actorilor contemporani. În teatrul nostru, evoluția, maturizarea ideologică și estetică, adăugate experienței de viață, s-au armonizat în structura colectivului, devenind definitorii pentru el. Prezența în teatru a unor mari artiști ca: Ciubotărașu, Cazaban, Mărutză, prematur dispărutul Dabija, a unor regizori ca Sîcă Alexandrescu, Moni Ghelerter, Penculescu, Esrig, Pintilie și-a pus amprenta

pe un teren foarte receptiv, cu mari talente, cristalizîndu-se teatrul despre care vorbim. Prezența unei personalități ca Liviu Ciulei este un gir că bunele tradiții ale teatrului, sprijinite de artistul comunist, care e Ciulei, vor continua cu aceleași succese.

...Ca actor, grija mea principală este să nu mă învechesc. În ceea ce privește gîndirea, îmi este mai ușor, ca mijloace profesionale, de expresie, îmi este mai dificil. Aceasta este problema și principala mea preocupare. Îmi place să lucrez cu regizori competenți, mă obosesc discuțiile inutile. Iar pentru viitor, direcția de scenă este unul din marile mele obiective; aceasta, însă, nu depinde numai de mine.

Cred foarte mult în public. E simplu, e știut, dar acesta e adevărul: fără public nu există teatru. Literatură dramatică tipărită se găsește în librării, la îndemîna oricui. Spectacolele se găsesc numai la teatru. Așa cum spunea un celebru critic francez, calitățile muncii artistice sînt apreciate de criticarii, colegii de breaslă și marele public. Eu cred în verdictul suprem al publicului, care nu greșește și nu se înșală niciodată. În reacția, simpatia, prietenia publicului, stă puterea și adevărul artei noastre.

...Prima obligație a unui actor comunist?

— Să nu trăiască la umbra vieții. Să fie contemporanul epocii sale, să trăiască în cunoașterea poporului său. Declar că epoca pe care o trăiesc este cea mai frumoasă din istoria țării mele. Strădania mea este să fac parte din ea.

...Gînduri despre teatru?...

— Cel mai mult îmi place teatrul inteligent.

— Cel mai mult mă amuză actorii care dau interviuri după doi ani de teatru și încearcă să creeze dietoane.

— Cel mai mult iubesc actorii tineri de la care am ce să învăț.

— Detest oamenii care intră pe ușa din dos și vor să iasă pe cea din față sau, cel puțin pe o laterală.

— Mi-e milă de cei care spun: „știi dume-neata ce am jucat eu?” Și eu nu știu. Sau de cei care au jucat Hamlet la București și sînt chelnieri în Canada.

— Nou este 100% mai mult peste ce s-a scos vreodată dintr-un text. Nimic din ce e într-un spectacol, fără să fie în text, nu mi se pare nou.

— Unii înțeleg prin nou reversul lui „ce s-a făcut”, deși, de fapt, s-a făcut și asta.

— Nimic mai nociv decît teatrul fără gîndire sau, poate că da: teatrul fără talent. Cred, ca și Readgrave, că inteligența și cultura nu pot suplini talentul, dar cînstese breasla.

— Gîndirea dirijată de o concepție despre viață — presupunem a noastră — nu mai e îngăduită în teatru decît de limitele textului.

— În rolurile pe care le joc îmi place să propun modele sau să le infirm. Dacă nu fac nici una nici alta, joc degeaba.